

Naisvoimisteluskupolvien ihanteet aikansa kasvatuskulttuurin heijastumina

Aino Sarje

1880-luvulla ensimmäiset naisvoimistelijat asettivat maamme tyttöjen ja naisten kasvatustyölle varsin radikaaleja tavoitteita. Seuraavien naisvoimisteluskupolvien kasvatuskulttuurit omaksuivat piirteitä aikansa yleisessä koululaitoksessa vallinneista kasvatuspyrkimyksistä ja liikkeen alkuperäiset tavoitteet kehittyivät ajan myötä yhä konservatiivisemmiksi. Artikkelissa kuvaan, miten voimistelutyyli, voimistelijaihanne ja opettajamalli muuttuivat 1880-luvulta 1960-luvulle. Lisäksi hahmottelen miten naisvoimistelijat sovelsivat eri kasvatusideologioita kuten kansanvaalistusta, herbartilaisuutta, deweylaisuutta ja reformipedagogiikkaa.

Suomalainen naisvoimisteluliike tunnetaan suurten voimistelujuhlien valtavista kenttänyökköistä, joiden suorat jonot ja täsmälliset kuviot ovat saaneet yleisön haltioitumaan. Kuinka on ollut mahdollista, että kymmenet ryhmät ovat voimistelleet samalla tavalla, vaikka ne edustivat maan eri osissa toimineita seuroja? Artikkelissa ymmärrän naisvoimisteluliikkeen kasvatuskulttuurin ja voimistelukirjallisuuden suomalaisen modernisaation ilmiönä. Peter Jarvisin (1992, 72–84, 132) mukaan modernissa yhteiskunnassa oppimisella on myönteinen merkitys ja se tapahtuu mallioppimisena matkimalla ja samaistumalla. Mallioppimisessa oppija seuraa ohjeita ja oppiminen perustuu hierarkiaan opettajan ja oppijan kesken. Seuroissa käytössä olleiden voimistelun ohjelmakirjasten tarkkojen ohjeiden avulla oli mahdollista saada tuhannet ja taas tuhannet suomalaiset naiset ympäri maata voimistelemaan samalla lailla. Itse asiassa liikkeen kulloisenkin johtajan tehtäviin ”kuului” aikansa voimistelun keskeisen metodikirjan laatiminen. Samalla kun liikkeen johtohenkilöt hahmottelivat voimistelun sisältöjä ja tavoitteita, he vahvistivat kouluvoimistelussa, naisvoimisteluseuroissa sekä voimistelunopettaja- ja ohjaajakoulutuksessa käytössä olleet kasvatusideologiat. Tässä prosessissa määriteltiin myös, millainen oli ihannevoimistelijan persoonallisuus, käytös ja moraali.

Voimistelukirjallisuuden vaikuttavuutta kuvastaa niistä otettujen painoksien määrät. Pelkästään Elin Kallion laatimasta maamme ensimmäisestä naisvoimistelun metodikirjasta *Naisvoimistelun käsikirja* otettiin viisi painosta vuosien 1901–1921 välillä. Lisäksi Kallio julkaisi kymmenkunta voimistelun ohjelmakirjasta. Suurin osa voimistelukirjallisuudesta ilmestyi 1900-luvun alkupuoliskolla, jolloin liikkeen ”virallisessa” metodikirjassa esitetyt arvostukset vastaanotettiin voimisteluliikkeessä itsestäänselvyyksinä ja niitä luettiin kuin ”Jumalan sanaa” (Perttilä, haastattelu).

Tutkimustehtävä ja aineistot

Vaikka maamme naisvoimistelun historiaa onkin tutkittu melko paljon muun muassa kolmen eri poliittisen urheilukattojärjestön toimesta (esim. Kleemola 1996; Laine 2000, Meinander 1996), naisvoimistelijoiden kasvatuskulttuureja on käsitelty vähän. 1920-luvun alussa Suomen Naisten Voimisteluliitto jakautui kolmeen leiriin, mutta kasvatustavoitteet

säilyivät siitä huolimatta varsin yhtenäisinä. Porvarillista Suomea edustavan Suomen Nais-ten Liikuntakasvatusliiton kulttuuri sitoutui voimakkaasti suomenkielisen suomalaisuuden aateperintöön. Taas Finlands Svenska Gymanstikförbundin naiset samaistuivat Ruotsiin ja Skandinaviaan. He kokivat suomenkielisten taholta uhkaa kieltään ja kulttuuriaan kohtaan. Niin ikään Elli Björkstén oli 1930-luvulta alkaen tunnustettu auktoriteetti vain Suomen ruotsinkielisillä alueilla, vaikka muissa Pohjoismaissa naisten voimistelu perustui nimenomaan Björksténin kehittämälle esteettiselle ruotsalaiselle voimistelulle. Tosin suurin osa Björksténin ideaaleista siirtyi Hilma Jalkasen ja Kaarina Karin voimisteluun, jota myös Työvään Urheiluliiton naiset seurasivat. He puolestaan suuntautuivat kansainvälisyyteen veljesjärjestöjensä kanssa osallistumalla mm. työläisolympialaisiin. (Laine 2000, 127, 214–219; 1992, 204; Meinander 1996, 54–81.)

Artikkelissa seuraan naisvoimistelun eri sukupolvien kasvatusnäkömystyksiä 1880-luvulta 1960-luvulle. Keskeiset naisvoimistelun ideologit olivat johtavina voimistelunopettajina – esimerkiksi Tyttönormaalilyseon voimistelun lehtori, Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen kasvatusopillisen voimistelun ensimmäinen opettajatar ja kouluhallituksen naisten liikuntakasvatuksen tarkastaja – läheisessä vuorovaikutuksessa koululaitoksen kanssa. Analyysissäni maamme koululaitoksessa tunnustetut kasvatusfilosofiat muodostavat viitekehysten, joita vasten naisvoimistelun eri vuosikymmenien kasvatustavoitteet tulevat ymmärretyiksi. Kuvaan, millaisen voimistelutyylin, voimistelijaihanteen ja opettajakäsityksen kukin kasvatuskulttuuri synnytti. Seuraan naisvoimisteluliikkeen arvovaltaisten johtajien – maamme naisvoimisteluliikkeen perustajan Elin Kallion (1859–1927) sekä hänen luotto-oppilaittensa Elli Björksténin (1870–1947) ja Anni Collanin (1876–1962) sekä edelleen heidän luotto-oppilaittensa Hilma Jalkasen (1889–1964) ja Kaarina Karin (1888–1982) – kasvatusajattelun kehitystä.

Tutkimusaineistonani ovat voimistelun metodikirjat, ohjelmaoppaat ja lehtikirjoitukset sekä naisvoimisteluliikkeen huomattavien voimistelunopettajien haastattelut. Olen kerännyt Elin Kallion kasvatusihanteita *Voimistelun käsikirja* -teoksesta (1915), Elli Björksténin näkömystykset *Naisvoimistelu* -teoksesta (1920) ja Hilma Jalkasen ideaalit *Uusi Naisvoimistelu* -teoksesta (1930). Lisäksi selasin heidän voimisteluoppaitaan. Artikkelin aiheen kannalta otollisia ovat olleet naisten näkyvimmän liikuntalehden *Kisakentän* artikkelit. Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt lähinnä kouluvoimistelun kasvatuskulttuureja käsittelevää Saara Tuomaalan *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaisten kohtaaminen* -tutkimusta (2004).

Vapautuminen 1800-luvun porvarillisesta naisihanteesta

Vielä 1880-luvulla naisten ei sopinut voimistella julkisesti. Vuonna 1892 pohjoismaiden ensimmäinen naisvoimisteluseura Gymnastikföreningen för fruntimmer i Helsingfors aloitti vuotuiset voimistelunäytöksensä. Naiset rikkoivat sosiaalisia käytäntöjä esiintymällä yleisellä, miesten hallitsemalla alueella. Naiset myös johtivat voimistelunäytöksistään ja osoittivat muutenkin kykynsä organisoida joukkonsa mittaviin suorituksiin, mikä oli kansainvälisesti poikkeuksellinen käytäntö. Esitysten välittämä ilo, terveys ja fyysinen aktiivisuus kyseenalaistivat aikalaisten käsityksiä naisten passiivisuudesta ja heidän terveystensä hauraudesta. Voimistelijat edustivat uutta naistyyppiä, voimakasta urhotarta, jolla oli ylväs ryhti, laaja rintakehä ja vahvat lihakset. Maamme naisten voimisteluliikkeen perustajan Elin Kallion mielestä terveys olikin voimistelun ensisijainen pyrkimys. Hän oli vakuuttunut, että terveys takaisi myös kauniin ulkonäön ja hyvän ryhdin. Nuori voimistelunopettaja Anni Collan julisti aivan 1900-luvun alussa: ”Naisvoimistelun päämääränä ei voi olla

mikään muu kuin naisen kehitys sopusuhtaiseksi ihmiseksi, ruumiiltaan ja sielultaan terveeksi.” Uuden naisen kruunasi luopuminen ruumista kahlehtivasta korsetista ja nyörikengistä. Collan kirjoitti kriittisesti naisten muodista, joka hänestä oli ”sopimattoman vaatetuksen kautta estänyt vapaata liikuntaa.” Hän vaati, että ”voimistelun tulee tehdä naiset ruumiiltaan ja sielultaan niin itsenäisiksi, että kerrankin jaksavat nousta vuosisatojen muotiorjuudesta – – niin itsenäiseksi, että ymmärtävät vaatteet ainoastaan elämisen keinoiksi, eikä miksikään päämääräksi.” (Collan 1910, 45; *Gymnastiktabeller* 1886, 30–35; Kallio 1901.)

Kallion voimistelusanaston perustana oli alun perin miehille suunnitellut ruotsalainen ja saksalainen sotilasvoimistelu, joka koostui vapaa-, sauva- ja telineliikkeistä. Kallion mielestä tyttöjen voimistelussa kiinnitettiin liian vähän huomiota pään, rintakehän ja hartioiden asentoon ja niiden vahvistamiseen. Siksi hänen liikemateriaalinsa jokaisessa asennossa harjoitettiin selän, etenkin yläselän ojennusta. Voimisteluohjelmat oli sommiteltu Lingin kaavan liikesukujen mukaan. Ruotsalaisen voimistelujärjestelmän kehittäjä, Hjalmar Ling suunnitteli 1800-luvun loppupuolella järjestelmän kannalta aivan keskeisen kaavan, jossa voimistelusanastoon kuului vain anatomisesti tarkoituksenmukaisia ja terveyttä edistäviä liikkeitä nk. oikeassa järjestyksessä. Jotta terveysvaikutukset saataisiin aikaan, liikkeet suoritettiin huolella ja verkkaisesti tasaisen komennon tai laskun tahtiin. Kurinalaisuutta edellyttävää voimistelua täydennettiin terveyttä edistävillä leikeillä ja peleillä sekä urheilulla, muun muassa uinnilla, hiihdolla, jopa mäkihypyillä. (Kallio 1901.)

”Kuvassa naisvoimistelijaneiton osoittaa huomattavia ruumiinvaimia ja oivallista oikonojan hallintaa SNVL:n voimistelujuhllilla Viipurissa vuonna 1901.” Kuva: Suomen Urheiluarkisto.

Aikalaiset arvostelivat naisten uutta voimistelutyyliä; ei ollut sopivaa, että miehet ja naiset harjoittelivat samoja voimisteluliikkeitä. Vuonna 1909 miesvoimistelijoiden johtohahmo Ivar Wilszman ilmaisi kantansa seuraavasti:

Luulisi toki yleisesti voitavan oikeaksi myöntää – – että koska lapsen ja etenkin naisen ruumis, sen rakenne, muoto, voima ja kestävyys sekä ennen kaikkea naisten luonne ovat niin kerrassaan erilaiset miesten vastaaviin ominaisuuksiin verrattuna, järjestelmä tahi oikeammin opetusmenetelmä, joka sallii ja vaatii täsmällistä yhtäläisyyttä esim. molempien sukupuolien ruumiillisessa kasvatuksessa, on suoranaisesti luonnottomuudeksi luettava. (Wilskman 1909, 10.)

Toki vallitsevakin katsomus hyväksyi naisliikunnan, mutta miehisillä ehdoilla. Muun muassa voimistelun kansainvälisen vaikuttajan, tanskalaisen J. P. Müller näkemyksiin luotettiin, ja hänen oppaansa olivat hyvin suosittuja myös Suomessa. Müller puolsi naisten voimistelua sillä perustella, että naiset tiettyjen voimisteluharjoitteiden avulla saisivat ”ne ihanan sopusuhtaiset piirteet, jotka lumoavat silmämme helleenien taideluomia katsellessamme.” Oppaiden mukaan ruumiin kauneus oli naisen tienä onneen: ”Ruumiin kauneus on miehille erinomainen ominaisuus, mutta naisille se ei ole sen vähempää kuin – välttämättömyys, – – heidän onnensa eikä niinkään vähäinen rikkaus, sillä kauniin naisen valta on rajaton”. Tällaiset näkemykset poikkesivat jyrkästi Anni Collanin ihanteista. Hänestä naisvoimistelun päämäärä ei voinut olla yksinomaan hempeys ja sulo tai avioliitto ja äitiys. Hän kylläkin ironisesti myönsi, että ”hempeys ja sulo ovat naisen kaunistus, että avioliittoon useinkin joutuu, että äitiys on naisen luonnon korkein ilmaus”. Collan kuitenkin muistutti, että nainen on ”etupäässä – – ihminen, jolla voi olla muitakin tehtäviä.” Hänen mielestään ”Suomen naisten kehityskulku on vinyt yhteiskunnalliseen yhden arvoisuuteen miesten kanssa; Suomessa sekä miehet että naiset seisovat ihmisinä rinnakkain.” (Collan 1912, 46, 49; Müller 1911, 9–10.)

Pääasiana kansan kunnan ja terveyden kehittäminen

Aikansa radikaalin sivistyneistön tapaan Elin Kallio kannatti suomalaisuusaatetta ja kansanvalistusta. 1800-luvun loppupuoliskolla herättiin huomaamaan, että tyttöjen ja naisten työnteossa, koulutuksessa, terveydenhoidossa ja perheoloissa oli monia epäkohtia. Kallion harjoittaman ruotsalaisen kasvatusopillisen voimistelun mukaan naiset tarvitsivat liikuntaa jopa enemmän kuin miehet, koska heidän tehtävänään oli synnyttää ja hoitaa lapsia. Näihin haasteisiin Kallion johtama Suomen Naisten Voimisteluliitto vastasi ensimmäisissä säännöissään vuonna 1897. Yhdistyksen tarkoituksiksi mainittiin muun muassa: ” – – määrätietoisella ruumiinharjoituksella kehittää jäsentensä ruumiin ja sielun voimia sekä levittää voimisteluharrastusta koko maahan sekä myös muuten edistää tervettä ja reipasta elämää Suomen naisten keskuudessa”. Voimistelulla pyrittiin totuttamaan naiset alistamaan ruumiinsa tahtonsa hallintaan, joka oli osa suomalaisen kansalaisen modernisoitumista. Urakka oli melkoinen, sillä vuosisadan vaihteessa Suomen kansaa kuvattiin luonnostaan hitaaksi ja saamattomaksi. (Ljunggren 1999, 104–105; SNVL 1898, 8; Wilskman 1906, 7.)

Jo vuonna 1884 Uno Cygnaeus oli ollut läsnä nuoren Elin Waernerbergin (vuodesta 1886 Kallio) tyttökoululaisille järjestämässä voimistelunäytöksessä. Cygnaeus kannatti tyttöjen koulutusta ja oli kiinnostunut myös heidän liikuntakasvatuksestaan. Hänestä tulevien äitien terveyskasvatukseen tuli sisällyttää ohjattua liikuntaa. Kansanvalistuspyrkimyksissään Elin Kallio oli Cygnaeuksen linjoilla. Cygnaeus korosti ruumiillisen kasvatuksen merkitystä henkisen ja tiedollisen oppimisen rinnalla, jopa niiden edellytyksenä. Kallio julisti, että ”kasvatus ei saa rajoittua yksinomaan henkisten voimain kehittämiseen; sen täytyy suunnata huolenpitonsa myöskin ruumiin kehittämiseen”. Cygnaeus uskoi, että tarkoituksenmu-

kaisesti johdetusta kasvatusopillisesta voimistelusta olisi huomattava hyöty ”kansallemme sen saadessa lapsuudesta saakka järjestelmällistä ja ohjattua harjoitusta – ruumiinliikkeissä. Siten se kävisi jonkin verran reippaammaksi sekä kehittyisi rohkeammaksi ja päättäväisemmäksi.” (Cygnaeus 1910, 16, 22–23, 181; Kallio 1915, 1; Kurvinen 1959, 43, 47.)

Cygnaeus asetti koulukasvatuksen keskeiseksi ihanteeksi ohjata oppilasta siveellisyyteen. Tällä hän tarkoitti ihmisessä olevia myönteisiä voimia, niistä tärkeimpänä kristillisestä elämäntavasta kumpuavaa altruistista toimintaa. Cygnaeus uskoi sveitsiläisen Johan Heinrich Pestalozzin tavoin kasvatuksen voimaan. Pestalozzi sovelsi käytäntöön Rousseauin luonnollista kasvatusta vaativaa teoriaa, jossa korostettiin sekä yksilön vapauksia että velvollisuuksia. Lapsen piileviä myönteisiä ominaisuuksia, kuten rehellisyyttä, ahkeruutta ja muiden hyväksi uhrautuvaisuutta, oli mahdollista kehittää, jopa täydellisyyteen asti. Vastaavasti huonot taipumukset, kuten itsekkyyden, velttous ja henkinen laiskuus, olisi mahdollista tukahduttaa. Myös Kallion mielestä voimistelun korkein arvo oli siinä, ettei yksikään liike ollut pelkästään ruumista varten, vaan se kehitti myös voimistelijan luonnetta. Hän oli varma, että voimistelu lisäsi tottelevaisuutta ja tarkkuutta sekä ”tahtonlujuttua, päättäväisyyttä, toimintahalua, itseensä luottamista ja urhoollisuutta j.n.e.” Kallio toivoi voimistelun kohentavan myös yleistä tapakulttuuria. Hänestä oli ”tärkeää, että voimisteluyhdistyksissä vallitsee hyvä toveruuden henki, joka vaikuttaa henkisestikin kasvatavasti. Raakuutta ja rumia sanoja älköön kukaan suvaitko, sen sijaan koettakoon jokainen yhdistyksessään loitsia esiin hilpeätä iloa ja ystävällistä kohtelua.” (Ottelin 1954, 212–213; Tuomaala 2004, 176; Kallio 1915, 4, 9; 1911, III.)

Kallio ja opettajan työn suuret vaatimukset

Elin Kallio toimi Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun voimistelunopettajana vuosina 1884–1926, ja hänen johdollaan auskultoivat tulevat voimistelunopettajattaret. Kallio tunnettiin ankarana ja vaativana kasvattajana jonka mielestä koko opetustyön menestys riippui opettajan persoonallisuudesta. Ensinnäkin opettajan tuli olla iloinen, reipas, tarmokas ja terve. Opettajan tuli olla tehtävästään niin innostunut, että hän innollaan tempaisi muutkin mukaansa ja hilpeä mieliala ja virkistävä ilo vallitsisivat voimistelusalissa. Kallio arvosti oppilaiden yrittämistä ja neuvoi opettajaa olemaan aina valmiina antamaan tunnustusta hyvälle tahdolle, milloin tämä tuotti vähänkään edistymistä ruumiin hallinnassa. Hän muistutti, että jos voimistelu on lapsille vastenmielistä, syy on opettajassa, sillä lapset eivät tiedä mitään liikkumista hauskempaa. Kallion ihanneopettajan tuli rakastaa oppilaitaan ja omata enkelimäistä kärsivällisyyttä. Lujan ja jalon luonteensa voimalla opettaja saavuttaisi oppilaitensa kunnioituksen ja luottamuksen. Hän ei saanut olla ärtyisä eikä epä johdonmukainen, vaan levollinen ”menettämättä malttiaan tapahtui mitä tahansa.” (Kallio 1915, 34; Kleemola 1996, 27.)

Kaiken lisäksi Kallio edellytti, että opettaja valmistaa tuntinsa omantunnon tarkasti. Ei saanut syntyä niin sanottuja kuolleita hetkiä, jolloin tulee näkyviin, että opettaja ei itsekään tiedä, miten saisi ajan kulumaan. Opettajan tuli etukäteen harjoitella opettamistaan liikkeitä, jotta muistaisi liikkeiden vaikeusasteen ja pystyisi arvioimaan niiden sopivuuden oppilaiden kehitystasolle. Opettajan tuli osata ohjelmansa niin tarkkaan, ettei hänen tarvinnut katsoa kirjasta, mikä tekisi epävarman vaikutuksen. Lisäksi hänen tuli äänenkäytössään ja esiintymisessään välttää kaikkea naurettavaa. (Kallio 1915, 31, 33–34.)

Maamme koululaitoksessa Kallion kannattamat pestalozzilaiset ihanteet säilyivät aina 1900-luvun alkuun asti, jolloin ne tunnustettiin vanhentuneiksi: ristiriita niiden ja arkisen todellisuuden kesken oli ilmeinen. Naisvoimisteluliikkeessä Pestalozzin aatteita kannatet-

tiin vielä 1920-luvullakin. Esimerkiksi K.W. Oksanen kirjoitti *Kisakentässä* vuonna 1927 Pestalozzin kasvatusnäkemysistä ihailien ja piti niitä kasvatusopin perustana. Hän vetosi voimisteluväkeen, jotta tämä toteuttaisi Pestalozzin, ihmiskunnan suuren kasvattajan, pyrkimyksiä kansan hyväksi. (Oksanen 1927, 44–45; Soininen 1899.)

Naisvoimistelun uudet vaikutteet: esteettisyys, vireisyys ja harrastuneisuus

1900-luvun alussa kansanvalistuksen ja Pestalozzin kasvatusnäkemysten ohella naisvoimisteluliikkeessä omaksuttiin vaikutteita saksalaisen Johann Friedrich Herbartin (1776–1841) kasvatusajattelusta. Kasvatustieteilijä ja koulumies Mikael Soininen oli Suomen merkittävien herbartilaisuuden edustaja. Tätä suuntausta hän käsitteli vuonna 1895 ilmestyneessä teoksessaan *Yleinen kasvatusoppi* sekä kirjoitti kurssikirjoja, joilla herbartilaisuus tuli tutuiksi opettajille ja heidän kauttaan kouluopetukseen. Tältä pohjalta maamme kouluopetusta uudistettiin aina 1910-luvulle saakka, jolloin suuntauksen pyrkimyksiä arvosteltiin jo voimakkaasti. (Iisalo 1988, 161; Launonen 2000, 98–101.) Vasta tuolloin herbartilaiset ajatukset alkoivat levitä naisvoimisteluun, mahdollisesti Soinisen pääteoksesta vuonna 1911 julkaistun ruotsinkielisen painoksen johdosta. Herbartilaisuutta kannatti etenkin Elli Björkstén, joka toimi Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen kasvatusopillisen voimistelun ensimmäisen opettajan tehtävissä vuosina 1913–1938. Uutta olivat vireisyys-, esteettisyys- ja harrastuneisuus-ideaalit sekä opettajan työn järjestelmällisyys.

Herbartilaisuus ei kuitenkaan arvostanut voimistelua kouluaineena, sillä voimistelun katsottiin perustuvan enemmän luonnon kuin sielunelämän tarpeisiin, joten se ei voinut toimia oppilaiden henkisen sivistyksen kehittäjänä. Björksténin kantana oli, että fyysistä kasvatususta tuli pitää yleisen kasvatuksen elimellisenä osana. Hänestä fyysisellä kasvatuksella oli sama merkitys oppilaiden kehitykselle kuin älyllisellä ja moraalisisella kasvatuksella. Björkstén esitti kouluvoimistelun perusteluiksi sen älyllistä opetusta edistävän vaikutuksen, joka syntyy raikkaan mielen suuremmasta vastaanottavuudesta.

On mahdollista, että maamme johtavien naisvoimistelijoiden näkemysten vuoksi Suomessa poikettiin herbartilaisuuden kansainvälisestä linjauksesta. Soininen kyseenalaisti suuntauksen ruumiillisen kasvatuksen väheksynnän. Hänen mielestään kasvatille tuli antaa osana henkistä kasvatususta valmiudet ruumiinsa hoitoon ja halu pitää siitä huolta. (Björkstén 1920, 1, 5; Soininen 1911, 101–102, 166–172.)

Soinisen kasvatusajattelun perustana oli siveellisyuden intressi. Siveellinen luonteenlujus kuvasi herbartilaisuudessa ideaali-ihmisen sisäistä mielentilaa, jonka perustana olivat pyrkimykset täydellisyyteen, sisäiseen vapauteen, hyvántahtoisuuteen sekä oikeuteen ja kohtuuteen. Tätä ajatusta noudattaen Soininen katsoi, että koulu täytti tehtävänsä vain asettaessaan päämääräkseen oppilaiden luonteen kehittämisen. Opetuksen tuli edistää oppilaassa tiedon, kauneuden, siveellisuuden ja uskon harrastusta, eli kasvattaa halua, voimaa ja sisäistä tarvetta ”ottaa elämänsä ohjeeksi – – itsensä hillitsemisen ja lähimmäisen palvelemisen”. Tärkeintä oli, että ”kasvatista on ennen kaikkea tuleva hyvä ihminen”. Naisvoimistelijat olivat samalla linjalla. Björkstén piti voimistelijoiden siveellistä luonteenlujuuutta ainoana ehdottomasti oikeana kasvatuksen tavoitteena. Hän oli varma, että voimistelunopetuksessa voidaan juurruttaa lapsiin leikin avulla monien aineiden perustietojen lisäksi siveellisiä arvoja. Hänen pyrkimyksensä oli ”koko ihmisen jalostaminen ja itsehillinnän juurruttaminen nuorisoon olipa sitten kysymyksessä ruumiin täysi hallitseminen tai moraalista luonnetta oleva itsekuri ja hillintä”. (Björkstén 1920, 5; Collan 1910, 45–46; Iisalo 1988, 153–156, 162–163; Soininen 1908, 102–103, 172.) Myös Collan uskoi voimistelun

opettavan rakastamaan raittiita huvituksia ja mielen puhtautta sekä varjelevan siveyttä uhkaavilta vaaroilta. Collan kirjoitti:

Siveellisesti voimistelun tulee antaa naisillekin tilaisuutta liiallisen elinvoiman purkamiseen, tulee antaa heille kirkas tunto hyvistä ja huonoista huvituksista, siveellisyyden onnesta, siveettömyyden onnettomuudesta, väärän vapauden turmiollisuudesta. (Collan 1910, 46.)

Herbartilaisuudessa keskityttiin luonnetta muodostavaan oppiaineeseen. Myös Björkstén oli vakuuttunut, että hyvin johdetut, monipuoliset voimisteluharjoitukset kehittävät oppilaan luonnetta. Voimisteleminen myönteisiä henkisiä vaikutuksia olivat reippaus, rohkeus, päättäväisyys ja kaikinpuolinen henkinen riipeys ja luonteenlujuus sekä täsmällisyys, avuliaisuus ja hyvä käytös. Hän mielsi esimerkiksi kohontaharjoitukset sielullisten ominaisuuksien, kuten rohkeuden ja tahdonvoiman, herättäjiksi. Kohontaliikkeet olivat erilaisia, usein raskaita riippumisia. Niistä helpommissa ruumiin paino oli käsien ja jalkojen varassa, mutta vaikeimmissa vain yhden käden varassa. Kohontaliikkeitä oli mahdollista tehdä puolapuissa, suorilla ja vinoilla tikapuilla, köysissä sekä kohontapuulla. Taas järjestysliikkeet kehittivät tarkkaavaisuutta ja kurinalaisuutta. Järjestysliikkeiden hallinta oli onnistuneen voimistelunäytöksen edellytyksenä. (Björkstén 1920, 2, 4–6, 61–63, 91; Collan 1912, 46; esim. Kallio 1909, 78–94; 104–116, 298–302.) Björkstén kirjoitti:

Miten suurta tarkkaavaisuutta, valppautta, ajatusnopeutta ja kuria vaativakaan järjestysharjoitukset hyvin suoritettuina, miten paljon tahdonkeskitystä ja itsensävoittamista tarvitaankaan kohontaharjoituksissa, jotka onnistuakseen vaativat oikean määrän fyysillistä voimaa tiettyinä silmänräpäyksinä.” Myös Collan kysyi, mikä oppiaine tarjoaisi enemmän mahdollisuutta tahdonharjoittamiseen kuin juuri voimistelu. Esimerkkinä hän mainitsi puomilla tehtävät tasapainoharjoitukset ja ”varsinkin vaikeat sellaiset”. Tuohon aikaan tasapainopuu saattoi olla jopa kahden metrin korkeudella. Hänestä oli ”hyvä, että voimistelussa on ruvettu käyttämään korkeampaa tasapainopuuta”. (Björkstén 1920, 62.)

Herbartilaisessa kasvatusajattelussa arvostettiin kauneuden tajua ja kykyä nauttia kauneudesta pidettiin ihmiselle luontaisena. Suuntauksen mukaan kauniit suhteet ja muodon kauneus herättivät esteettistä harrastuneisuutta. Soininen rinnasti kauneuden tavoittelun siveellisyyteen. Hänestä kauneus oli sopusointua maailmassa yleensä ja siveellisyys sopusointua inhimillisessä toiminnassa. Hän piti esteettistä harrastusta siveellisyyden suoranaisena tukena, sillä hänestä se oli omiaan suojaamaan sielunelämää sekä tyhjyyden että eksymisen vaaroilta. Soininen kirjoitti: ”Taide tenhoo ihmisluonnon alhaisimmat vaistot vaikenemaan ja luo sieluun viihdytyksen ja rauhan.” Vastaavasti Björksténin mielestä voimistelun tuli yhä suuremmissa määrin ottaa huomioon kauneusaistin eettillinen merkitys. Hän halusi opettaa voimistelulla, kuinka aistien avulla saatua aineistoa voitiin jalostaa eettilliseksi arvoiksi. Hänestä henkeväitynyt ruumiinhallinta puhdisti ja jalosti tunteita päästämällä ne vapautumaan hallittuihin ja harmonisiin liikkeisiin. Björkstén varoitti käyttämästä tarkoituksettomia ja rumia liikeyhdistelmiä, jotka vääristävät ruumiin jaloa hallintakykyä. Myös kaikki teeskennellyt harjoitukset olivat rikos klassisen yksinkertaisuuden ja kauneuden henkeä kohtaan. (Björkstén 1920, 2, 39–42, 51; Soininen 1911, 98–100, 109–110.)

Harrastuneisuus ja vireisyys olivat naisvoimistelussa uusia pyrkimyksiä. Herbartilaisen kasvatusajattelun mukaan kussakin aineessa tuli etsiä sellaisia sisältöjä, joihin oppilas saattoi kohdistaa harrastuksensa. Tämän mahdollisti opetuksen mukauttaminen lapsen sielullis-

sen omaksumisprosessin kulkuun psykologisesti oikein. Soininen huomautti kuitenkin, ettei harrastuneisuutta saanut käsittää niin, että olisi opetettava ainoastaan sitä, mikä oppilaita kulloinkin miellytti, vaan sitä, mikä on elämässä tarpeellista ja arvokasta. Vastaavasti Björkstén edellytti, että voimistelu oli täydessä sopusoinnussa oppilaiden ruumiillisen ja henkisen kehityksen kanssa. Lisäksi oppilaiden harrastuneisuutta oli mahdollista rohkaista ohjaamalla heidän tahtoaan itsensä hillitsemiseen sekä herättämällä sopivasti kunnianhimoa ja kiinnostusta. Soininen käsitteli kasvatusopissaan myös vireisyyden merkitystä ja piti sitä ihmiselle luontaisena, esimerkiksi lapsien reippaissa leikeissä. Björksténin mielestä joustavat vapaat liikkeet ilmaisivat ruumiillisen hyvinvoinnin lisäksi sielullista siteettömyyttä, vireisyyttä. Björkstén arvosteli jännittyneitä, sidottuja liikkeitä, jotka hänestä estivät vapaiden ajatusten, ilon ja mielihyvän syntymistä. ”Ne eivät ilmaise joustavaa, tervettä elinvoimaa, ei ajatuksen vapautta, sen iloa, lämpöä ja tahdonvoimaa korkeimmassa merkityksessä, ne ovat enemmän tai vähemmän lihasvoiman, konemaisen voiman ja konemaisen täsmällisyyden ilmauksia.” Björkstén neuvoi voimistelunopettajia valitsemaan ohjelmiinsa virkistäviä ja tarmoa ja tahtoa lisääviä liikemuotoja, vaikka harjoitteet eivät olisikaan fyysisesti erityisen hyödyllisiä. Tällaisina hän mainitsi rytmilliset liikkeet, leikkimuodot, leikit ja eräät pelit. (Björkstén 1920, 4–5, 14–21, 127; Iisalo 1988, 155, 157, 163; Soininen 1911, 84–87, 98–100.)

Herbartilainen opettajakäsitys

Herbartilaisuus korosti opettajan merkitystä oppimisprosessissa. Björksténillekin opettajan persoona oli kaiken opetuksen ydin; opettajasta riippui, saavutettiinko halutut fyysiset, psyykkiset ja esteettiset päämäärät. Ensinnäkin niin herbartilainen kuin lingiläinen kasvatuskulttuuri edellytti opettajalta hyviä ammattitietoja, mutta herbartilaisuus lisäksi perehtymistä pedagogiikkaan ja psykologiaan. Tässä suhteessa Björkstén oli vielä vaativampi, sillä hänen mielestään opettajalla tuli olla myös hyvä yleissivistys ja tietoja esteettisissä aineissa. (Björkstén 1920, 5–6; Tuomaala 2004, 165.)

Herbartin ajattelussa oppilaan moraalisten ominaisuuksien luomisessa onnistui vain opettaja, jolla itsellään oli nämä ominaisuudet ja joka rakkautensa ansiosta pystyi luomaan luokkaan luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin. Tässä oli tärkeää myös ulkonainen järjestys. Björkstén esitti tämän kannan kirjaimellisesti voimistelunopetuksen ohjeeksi. Hänen mielestään voimistelu vaati jopa muita aineita ankarampaa järjestystä ja kuria oppilaan turvallisuuden ja voimistelun hyödyllisyyden saavuttamiseksi, siksi opettajan tuli säätää selviä määräyksiä etenkin telinevoimistelua varten. Kurinpitoa ei kuitenkaan saanut käsittää keväksi despotismiksi, sillä sellainen tappaisi ilon voimistelusta ja johtaisi oppilaita vilpillisyyteen. Björkstén varoitti, että jos opettajan vaatimukset käyvät yli oppilaiden voimien, järjestystä ja kuria on mahdotonta ylläpitää. Hän kannatti lempeää kuria, koska oli varma, että oikeassa voimistelullisessa hengessä johdetut harjoitukset olivat itsessään kaikkein parhaimpia keinoja oppilaiden itsekurin ja järjestysaistin kehittämiseksi. Tämä oli mahdollista, jos opettaja loi voimistelusaliiin valoisan ja ilontäyteisen tunnelman ja saattoi mielenkiintoisella opetuksella oppilaat vapaaehtoisesti seuraamaan annettuja ohjeita. Hänestä rankaisemista tuli karttaa, mutta milloin rankaisemisen katsottiin olevan tarpeen, sen tuli tapahtua lempeyden ja kärsivällisyyden hengessä. (Björkstén 1920, 16, 34, 121–124.)

Herbart korosti järjestelmällisyyttä myös itse opetuksessa ja suositteli opetussuunnitelmia ja menetelmäoppia opetuksen perustaksi. Vastaavasti Björkstén halusi kehittää voimistelunopettajan työtä järjestelmällisemmäksi ja edellytti, että opettaja suunnitteli jokaisen tuntinsa voimistelullisten periaatteiden mukaiseksi. Opettajan tuli valmistaa tuntinsa oman-

tunnon tarkasti ja olla täysin tietoinen siitä, miten paljon tahtoi kulloinkin saavuttaa. Tähän tarkoitukseen Björkstén laati opettajan työn tueksi kaksi työkirjaa: *Voimistelun kurssikirjahdotus tyttökouluja varten* (1911) yhdessä Elin Kallion kanssa sekä *Voimisteluopettajan päiväkirjan* (1914). Naisvoimistelun kasvatuskulttuuriin jäi herbartilaisen opettajakäsityksen piirteitä huolimatta sen yleisessä koululaitoksessa saamasta kriittisestä, joka koski etenkin opettajan merkityksen ja tehtävän korostamista oppimisprosessissa. (Björkstén 1920, 34, 121–124, 154–158; Iisalo 1988 155, 157; Tuomaala 2004, 165.)

Seuraava sukupolvi kokeili deweyläisiä ideoita

1920-luvulla nuoret voimistelunopettajat, muiden muassa Hilma Jalkanen ja Helvi Salminen, halusivat vapaampaa naisvoimistelukulutturia. He ihailivat aikansa uuden saksalaisen liikunnan yksilöllistä ilmaisullisuutta ja luopuivat opettajansa Elli Björksténin ankarasta estetiikan tavoittelusta. Jalkanen ja Salminen olivat tutustuneet muun muassa Rudolf Boden ja Bess Mensendieckin järjestelmiin ja yhdistivät niiden näkemyksiä maassamme käytössä olleeseen moderniin naisvoimisteluun. Heidän sovelluksessaan liikkeet suoritettiin pehmeästi, joustavasti ja eloisesti. Uudistusinnossaan he menivät jopa niin pitkälle, että rentouden tavoittelussaan hylkäsivät liikeratojen muodot ja linjat, mutta hyväksyivät asentoja ja liikelaatuja, jotka saattoivat jopa vioittaa niveliä ja nikamia. Kasvatustieteellisyytensä Jalkanen ja Salminen seurailivat ajan kasvatuksen uudistajan John Deweyn (1859–1952) ajattelua. Dewey asetti kasvatuksen tavoitteeksi elämäntavan, jossa erilaisista lähtökodista tulevat ihmiset oppivat toisiltaan ja koordinoivat yhdessä pyrkimyksiään. Nuoret voimistelijajavaliot pitivät aikansa vapaan tanssin kulttuuria uutena, heille sopivana elämänmuotona. Vapauden ylistys jatkui naisvoimistelukultuurissa vajaan vuosikymmenen ajan. (Jalkanen 1930, 9, 11, 38–40; Salminen 1933, 3–4; Westerlund & Väkevä 2009, 33, 35.)

Dewey oli lapsilähtöisen toiminnallisuuden julistaja: lapsia ei saanut ahtaa samaan muottiin eikä stereotyyppisiä tutkintoja tullut hyväksyä. Jalkanen arvosteli Kisakentässä naisvoimistelua ankarin sanoin:

Komento estää todellista nerokasta liikehdintää – – Komennot ovat lähtöisin ruotsalaisesta massakasvatuseriaatteesta. Yksilö on kuten pisara, joka on valettu muottiin – muiden samanlaisten pisaroiden kanssa – – Ei siis ole ihme, että ne koululaiset, joilla on joillakin aloilla luovia kykyjä, kyllästyvät voimisteluun.

Deweyn tavoitteena oli kasvattaa oppilaat aktiivisiksi ja herättää heidän harrastustaan antamalla tietyissä rajoissa ohjat oppilaiden omiin käsiin, jolloin nämä saisivat tutkia omia kiinnostuksensa kohteita. Opettajan tuli kokemuksensa pohjalta kehittää ratkaisuja lasten asettamiin ongelmiin. Myös Jalkanen vaati oppilaiden omatoimisuuden lisäämistä voimistelunopetuksessa heidän luontaisen liikuntavaistonsa kehittymiseksi. Hänen mukaansa voimistelu ei saanut olla opettajan tahdon ja taidon heijastusta, vaan sen tuli syntyä oppilaasta itsestään. Dewey piti luovuutta tärkeänä. Myös Jalkanen ylisti luovuutta, yksilöllistä vapaata ilmaisua ja eläytymistä voimistelussa. Salminen korosti, että ohjelmien komentamisen sijaan ”musiikin liittäminen voimisteluun johtaa voimistelijan uuteen, omakohtaiseen henkiseen luomistyöhön. – – voimistelija antautuu yhä täydellisemmin ja persoonallisemmin luomaan näkemistään sävelkuvista omaa liikuntataidettaan.” Boden rytmikäsitteiden mukaisesti heistä voimistelijan liikunnan yksilöllinen rytmi perustui tämän sydämentoimintaan ja hengitykseen, elämänrytmiin ja ihmisen kehittyäkseen yksilölliseksi tuli löytää oma luonnollinen rytmensä. Jalkanen arvosteli perinteisiä naisvoimisteluliikkeitä keinotekoisiksi

ja piti niitä ihmisen sisäisestä elämänrytmistä irrallisina. (Facta 2001, 239, 376; Jalkanen 1929, 289; 1930, 9, 11, 33–34, 38–40; Ottelin 1954, 272; Salminen 1933, 3–4; Westerlund & Väkevä 2009, 33, 35.)

Vapauden ylistys jatkui naisvoimistelukulttuurissa vajaan vuosikymmenen ajan. Vielä vuonna 1930 Jalkasen julkaisema *Uusi naisvoimistelu* -teos herätti myönteistä huomiota. Sen sijaan Salmisen vuonna 1933 julkaisema *Soita sinä, me voimistelemme* -kirja ei enää saanut asianmukaista vastaanottoa naisvoimisteluliikkeessä tai *Kisakentässä*. Vapaan voimistelun aika oli ohi.

Suomen naisten voimisteluliikkeen täyskäännös

Deweyläinen ajattelutapa ei yleistynyt naisvoimisteluliikkeessä, vaan vallitsevaksi kasvatuskulttuuriksi muodostui tuohon aikaan koululaitoksessa vakiintunut, kansallisista intresseistä lähtevä reformipedagogiikka. Naisvoimistelijoille uudet arvot levisivät *Kisakentän* välityksellä.

Reformipedagogiikan merkittävistä kehittäjistä etenkin Friedrich Wilhelm Foersterin (1869–1966) näkemykset vetosivat maamme porvarillisen naisvoimisteluliikkeen johtohenkilöihin. Foersterin filosofian mukaan kansalaiskasvatuksen avulla oli mahdollista rakentaa ristiriidaton yhteiskunta ja hillitä kaikkinaista yhteiskunnallista kuohuntaa. Kansalaisten tuli toiminnallaan viedä olemassa olevaa perustuslaillista valtiota kohti ideaalista yhteisöä. Yksilön tuli luopua oman etunsa tavoittelusta ja hyväksyä oma paikkansa yhteiskunnassa yhteisen hyvän palvelukseen. Samalla määriteltiin tyttöjen ja naisten paikka yhteiskunnassa. Foerster kirjoitti: ”Rakkaus ja auttavaisuus pienessä ja suuressa on tyttöjen ja koko naisuvun voima: siinä on heidän ihmeellinen lahjansa ja kykynsä.” Tytöille tuli opettaa kotikasvatusta, jotta he osaisivat tulevissa perheissään antaa oikeanlaista kansalaiskasvatusta. Naisina he toimisivat kodin ja perheen hoitajina sekä omistautuvina äiteinä, sillä naisten ”inhimillinen voima vasta silloin puhkeaa täyteen kukkaansa, kun se kehittyy palvelevaksi huolenpidoksi”. (Foerster 1908, 6, 285; Veikkolainen 2004.)

Jo 1920-luvulla merkittävät miesten urheilujohtajat kannustivat naisvoimistelijoita pyrkimään reformipedagogian mukaiseen elämänmuotoon. Vuonna 1925 *Kisakentässä* julkaisiin Martti Jukolan puhe, jossa tämä piti naisten ruumiinharjoituksia tärkeinä heidän luonteensa ja ulkonäkönsä vuoksi. Jukolan mielestä ”normaalina ei voida pitää nuorukaista, joka rakastuu matalarintaiseen ja kumaraselkäiseen tyttöön, niin perversistä se on.” Naisten voimistelun tärkeimmäksi perusteeksi hän kuitenkin asetti tulevien sukukuntain onnen ja menestyksen. Hänestä ”vain kyllin terve ja ruumiillisesti täysin kehittynyt nainen on oikeutettu tulemaan äidiksi. Muille se on rikos – – ihmiskunnan onnellisuutta vastaan.” Lauri Tannerin mukaan taas ”oli aivan selvää, että naisten on turha koettaa kilpailla miesten kanssa voimassa, kestävyudessa ja liikkeiden vaikeudessa ja että naisvoimistelun tulee soveltua erikoisesti naisluonteelle, siis sisältää pehmeätä, kaunista ja siroa liikehtimistä”. (Jukola 1925, 87; Tanner 1929, 140.)

Reformipedagogiikan vankka kannattaja, naisvoimisteluliikkeen johtonainen Kaarina Kari hyväksyi nämä kannanotot. Hän oli vakuuttunut, että kilpaileminen on miehelle luonteenomaista, melkein elinehto. Sen sijaan naiselle se ei sopinut, ei etenkään kilpaileminen miesten kanssa. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton puheenjohtajan asemasta käsin hän neuvoi, että ”naisten tulee tyydyttää liikuntatarvettaan sellaisilla harjoituksilla, jotka vahvistavat heidän naisellisia ruumiinpiirteitään ja ominaisuuksiaan.” Naiset tuli herättää tavoittelemaan liikunnassaan siroutta ja joustavuutta voiman ja nopeuden tai muiden, tyyppillisesti miesten liikunnallisten ominaisuuksien sijaan. (Kari 1932, 173.)

Telinevoimistelua alettiin pitää naisille vaarallisena, ”epänaisellisena” voimisteluna. Sen ajateltiin kasvattavan suorastaan miesmäisiä naisia, koska sen katsottiin pienentävän naisten lantiota ja vahvistavan luustoa liiallisesti. Kysyttiin, onko tällainen sukupuolten toisiinsa lähentäminen toivottavaa vai onko vastakohtien tehostaminen kulttuurille edullisempää. Lisäksi oltiin huolestuneita siitä, että sukupuolten ulkonaisten eroavuuksien pieneminen saattaisi vähentää halua äitiyteen, koska oletettiin ruumiillisen suorituskyvyn kasvun vaikuttavan niihin rauhasiin, joista riippuu äitiyteen haluamisen sielullinen pohja. Telinevoimistelun oletettiin myös kovettavan luustoa, jolloin synnytyksessä tärkeä liikkuvaisuus kärsisi. *Kisakenttä*-lehdessä keskusteltiin laajemminkin telinevoimistelun vaikutuksesta naisten ruumiinrakenteeseen. Telinevoimistelukiellon syiksi esitettiin sen aiheuttamat terveyshaitat. Ensinnäkin naisen rintakehän kapeuden vuoksi hänellä on miestä vähäisempi sydämen ja keuhkojen toiminta, ja tästä syystä nopeat, voimaa kysyvät harjoitteet vahingoittivat erityisesti naisen sydäntä. Naisten kapeat hartiat puolestaan aiheuttivat vaaratilanteita nojapuuvoimistelussa. Myös riippumista pidettiin naisille haitallisena, etenkin ojennettujen säärien hidasta nostoa riipunta-asennossa. Muun muassa tyttökouluista poistettiin telineitä, joilla oppilaat olisivat voineet vahvistaa yläruumistaan. (Hoffa 1931, 186–187, 189, 193; Jahsson, haastattelu.)

”Naisvoimistelijoiden suorat rivit ja järjestyneet joukot kenttänyötkössä SNLL:n liittöjuhilla vuonna 1934.” Kuva: Suomen Urheiluarkisto.

Myös naisvoimistelun voimahahmot Anni Collan ja Hilma Jalkanen tekivät täyskäännöksen kasvatusajattelussaan ja hyväksyivät reformipedagogiikan arvomaailman. Jalkanen aloitti tuolloin Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen johtavana liikunnan opettajattarena (1938–1958) ja edellytti oppilailtaan kuria ja järjestystä. Myös vuosisadan alussa itsenäistä naista kasvattanut Collan piti nyt Kouluhallituksen naisten liikuntakasvatuksen tarkastajan tehtävissä (1919–1945) tärkeänä voimistelijoiden kasvatuksen alistamista kansakunnan palvelukseen. Hänestä tottelevaisuus oli ensimmäinen askel sillä tiellä, jossa opittiin uhratuen alistumaan korkeampiin vaatimuksiin. Collanin ihanteena olivat ”aikuisten naisten herkästi tottelevat ja edesvastuullisesti toimivat joukot”. Hän moitti julkisesti kenttänyötöstä harjoittelevia pikkutyttöjä, joille hänen mielestään ”oli erinomaisen yhdentekevää ojensivatko kätensä ylöspäin silloin, kun käskettiin ojentaa sivulle tai kääntyivätkö vasempaan komenettaessa oikeaan”. Collan pyysi ”kaikkia opettajia tiukentamaan kasvattavaa otettaan sekä

käyttämään voimistelutunteja ryhtiä korjaavaan, rivikuriin ja täsmällisyyteen kasvattavaan – – voimisteluun.” (Collan 1934, 220, 232; Kleemola 1996; Nissinen, haastattelu.)

Voimistelunopettaja Liisa Ketonen, niin ikään Foersterin kasvatustieteiden kannattaja, kirjoitti Kisakentässä vielä ankarammin voimistelijoiden luonteen kehittämistä. Hän siteerasi Foersterin ajatuksia seuraavasti: ”Tottuminen tunnolliseen ja lujatahtoiseen työhön juuri vähintään velvollisuuksien piirissä on voimakas kulttuuritekijä sisäisen erämaamme keskellä.” Ketonen oli havainnut, että etenkin ”leikeissä ja peleissä tuottaa usein vaikeuksia oman tahdon taivuttaminen noudattamaan pelisääntöjä aivan tarkalleen. Totuttaminen pelisääntöihin ja niiden kunnioittaminen ja yleensä voimistelun kuri saattaa olla hyvänä harjoituksena noudattamaan ja antamaan arvoa järjestetyn yhteiskunnan säännöille.” Hänestä vaikeutuminen oli parhaimpia itsehillinnän kasvattamiskeinoja, ja hän asetti ensimmäiseksi vaatimukseksi täyden äänettömyyden voimistelussa. Toiseksi hän esitti, että ”voimistelussa tulee taipua johtajan hallinnan alaiseksi.” Kolmanneksi Ketonen edellytti, että voimistelun liikkeitä suoritetaan täsmällisesti, mikä olisi omiaan herättämään huolellisuutta muissakin tehtävissä. Tärkeintä ei hänestä ollut se, ”millä paikalla ja missä yhteiskunnallisessa asemassa työmmä suoritamme, vaan se, miten ne suoritamme ja millä tavalla suhtaudumme pienempiinkin tehtäviimme.” (Ketonen 1931, 196–197.)

Sotien jälkeen

Sotien seurauksena jälleenrakentamisen kautena kasvatustieteilijä Martti Salomaa oli reformipedagogiikan kehittäjä maassamme. Hän korosti yhteiskunnallisten olojen vaikutusta kasvatuskäytäntöihin. Valtion ja kansakunnan yleinen etu vaati hänen mukaansa viemään yksilön kasvatusta sosiaaliseen suuntaan. Koulun tuli kasvattaa oppilaita maan henkistä, yhteiskunnallista ja taloudellista toimintaa ymmärtäviksi, valistuneiksi kansalaisiksi. Reformipedagogiikan henki eli edelleen myös naisvoimisteluliikkeessä. Voimistelijat halusivat kasvattaa yksilöiksi, jotka hyödyttäisivät yhteiskuntaa elämäntyönsä, eläisivät sen lakien mukaisesti ja kohottaisivat sen siveellistä tasoa elämäntavoillaan. Kansanterveys asetettiin yhteiskunnallisesti merkittäväksi tavoitteeksi, minkä SNLL:n puheenjohtaja Kaarina Kari tiivistä seuraavasti:

Terve kansalainen on valtion kallein omaisuus. – – Voimistelun tulee tähdätä suuremman määrän kansanterveydellisiin kohteisiin kuin korkeatasoisen liikuntataituruuden saavuttamiseen. Liikunnankasvattajan tulee juurruttaa johdettaviansa, että liikunnan harjoittaminen on kansalaisvelvollisuus.

Liikuntakasvattajien tuli suunnitella työnsä entistä pidemmällä tähtäimellä, sillä liikuntakasvatuksen kansanterveydellinen merkitys kohoaisi yksilöiden iän myötä. Kari puhui yhä lisääntyvän vanhusten joukon fyysisen kunnan merkityksestä heidän itsensä, mutta myös yhteiskunnan edun kannalta. (Kari 1960, 11–14, 17; Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2000, 220–221.)

Reformipedagoginen kasvatustieteiden edellytti myös vastuuntuntoisuutta ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja työnteossa. Kasvatettavat opetettiin henkilökohtaisia uhrauksia kaihtamatta noudattamaan vapaaehtoisesti velvoitetta edistää yhteisöään. Tämä näkyi naisvoimisteluliikkeen talkoohengessä. Reformipedagogisten periaatteiden mukaan työ tuli tehdä siveellisyyden innoittamana. Voimistelunopettajan tehtävänä oli työn arvostamisen opettaminen voimistelun ohessa. Vuonna 1957 yliopiston voimistelulaitoksen opettaja Elna Koponen kirjoitti Kisakentässä tyttöjen kasvatustyöstä. Kasvatettaville tuli antaa kokemusta tilanteista, joita he kansalaisina tulisivat kohtaamaan myöhemmässä yhteiskunnallisessa

elämässään. Näin esimerkiksi naisvoimisteluseurojen järjestökoulutus pikku luottamustehävineen oli kasvamista yhteiskuntaa varten. Kopposen mielestä myös liikuntaleikit, erityisesti puoluepelit, olivat ”erinomaista sosiaalista kasvatusta, koska niissä opitaan toimimaan yhdessä yhteiseksi hyväksi ja häviämään hymyhuulin”. Voimisteleminen kasvatti työelämään opettamalla ymmärtämään harjoituksen merkityksen taidon omaksumisessa. Hänestä voimistelijat oli totutettava siihen, että heitä ohjataan jopa henkilökohtaisesti, sillä voimistelijoiden mielenterveyden kannalta oli tärkeää oppia suhtautumaan myönteisesti neuvoihin ja ohjeisiin. Näin suhtauduttaisiin oikealla tavalla työssä esiintyviin vaikeuksiin. (Kari 1960, 11; Kopponen 1957, 4–7; Veikkolainen 2004, 2, 25, 47, 63, 69, 77.)

Vaikka reformipedagogiset arvot hallitsivat naisvoimistelun kasvatuskulttuuria, Jalkanen ja Kari eivät omaksuneet sen vuorovaikutuksellisempaa opettajan mallia. Siinä opettajan tehtävä oli antaa tilaa oppilaan omille taipumuksille ja pyrkimyksille. He luottivat opettajakeskeisen auktoriteetin voimaan. Vielä vuonna 1960 Karin kantana oli, että liikuntaharjoitusten kasvatusteho perustuu viime kädessä johtajan panokseen. Hänestä seuravoimistelussa saavutettiin parhaat tulokset noudattamalla tarkkaa opetusta ja virheiden korjaamista, koska näin toimien voitiin kehittää myös luonteeltaan ja tavoiltaan yhteiskuntakelpoisia yksilöitä. Voimistelunopettajan asema auktoriteettina oli selviö 1950-luvulla. Jalkanen painotti opettajan johdonmukaisuutta ja valmiutta säilyttää kuri ja järjestys. Tellervo Perttilän kuvauksen mukaan ”Hilman aikana kuri oli kova”. Opettajan ja oppilaan suhde oli etäinen, ja opettajaa kunnioitettiin. Salme Nissinen kertoi, että ”1940-luvulla opettajaa ei uskaltanut lähestyä kuin tärkeässä asiassa.” Edelleen 1950-luvulla voimistelu lähti opettajan antamasta mallista, eikä asioita selitetty vaan niitä piti vain noudattaa. Vielä 1960-luvullakin voimistelunopettaja saattoi olla systemaattinen, vaativa ja ehdoton. (Kari 1960, 10, 15; Perttilän, Vileniuksen, Nissisen ja Enckellin haastattelut.)

Tyyli, voimistelija ja opettaja kasvatuskulttuurien heijastajina

Naisvoimistelun kasvatuskulttuuri omaksui aineksia aikansa yleisessä koululaitoksessa vallinneista kasvatuspäikeyksistä – tosin jälkijättöisesti. Sen alun perin varsin radikaalit tavoitteet kehittyivät ajan myötä yhä konservatiivisemmiksi. 1880-luvulta alkaen Elin Kallio ja Anni Collan kannattivat koko kansan valistusta perinpohjaisella terveysvoimistelulla. Heidän kasvatuskulttuurinsa emansipoitunut naisvoimistelu oli monessa suhteessa aikansa miesvoimistelun kaltaista. 1910- ja 1920-luvuilla naisvoimistelun kasvatustyölle mahdollisia suuntia oli useampia. Kansanvalistuksen ideaalien rinnalla Elli Björkstén kehitti taidevoimistelua ja toi vaikutteita herbatilaisuudesta muun muassa esteettisyyden, vireisyyden ja harrastuneisuuden ideaalit. Voimistelusta tuli kevyttä, eloisaa ja ilmaisevaa. 1920-luvulla Hilma Jalkanen ja joukko valiovoimistelijoina kokeilivat deweyläistä vapautta ja tavoittelivat yhä rohkeampaa taidevoimistelua. Voimisteluun omaksuttiin yksilöllisyyden, rentouden ja luovuuden ihanteet. 1930-luvulta lähtien kaikki varhaisempi naisvoimistelun kokemus syntetisoitiin reformipedagogiikan hengessä voimistelukulttuuriksi, jossa yhdistettiin taide- ja kuntovoimistelu kokonaisjärjestelmäksi, suomalaiseksi naisvoimisteluksi.

Myös voimistelijaihanne muuttui eri vuosikymmenien kasvatusideologioiden mukaisesti. Kallio pyrki kehittämään voimistelijan luonnetta tottelevaisuuteen ja tarkkuuteen sekä lisäämään tahdonlujuutta, päättäväisyyttä, toimintahalua, itseensä luottamista ja urhoollisuutta – aikansa porvarilliselle naisihanteelle uusia piirteitä. Collan uskoi naisten ja miesten tasa-arvoon. Myös Björkstén oli vakuuttunut, että hyvin johdetut ja monipuoliset voimisteluharjoitukset herättävät reippautta, rohkeutta, päättäväisyyttä ja kaikinpuolista henkistä ripeyttä ja luonteenlujuutta sekä täsmällisyyttä, avuliaisuutta ja hyvää käytöstä. 1920-luvun

radikaalit valiovoimistelijat vanhoivat itsensä toteuttamisen nimeen. 1930-luvulla tapahtui täyskäännös. Vapaa ilmaisullisuus unohtui voimistelusta, eikä tasa-arvoisuus ollut enää tavoiteltavaa. Emansipoitunutta naisvoimistelijaa alettiin pitää suorastaan vanhanaikaisena. Tyttöjen ja naisten tuli vetäytyä taka-alalle kodin ja lastenhoidon piiriin. Kansallisten ihanteiden mukaisesti naisten tuli olla ”naisellisia”, ei ainakaan millään tavalla ”miesmäisiä”. Liikunnan sulouden tuli kuulua heidän olemukseensa, jokapäiväiseen käyttäytymiseensä ja esiintymiseensä.

Vaikka voimistelutyyli ja voimistelijan esikuva muuttuivatkin oleellisella tavalla vuosikymmenien mittaan, voimistelunopettajan malli säilyi melko perinteisen opettajakeskeisenä. Jo Kallion ja Björksténin mielestä opettajan persoonallisuudesta oli riippunut koko opetustyön menestys. 1920-luvulla nuori Jalkanen oli tästä eri mieltä. Hänen mukaansa voimistelu ei saanut olla heijastusta opettajan tahdosta ja taidosta, vaan voimistelun tuli syntyä oppilaasta itsestään. 1930-luvulla opettajakeskeisyyteen palattiin entistä ankarammin, ja vielä 1950-luvulla voimistelunopettajan asema auktoriteettina oli selviö.

Maamme modernille naisvoimisteluliikkeelle oli ominaista intomielinen pyrkimys suuriin tavoitteisiin, kasvattaa oman aikansa suomalainen nainen. Tätä kasvatusintoa kuvastaa hyvin esimerkiksi Kaarina Karin sitaatti vuodelta 1949:

Voimistelun olemukseen on kautta aikojen liittynyt nuorison kasvattaminen – Voimistelu ei siis ole ollut itsessään päämäärä, se on ollut tehokas keino ihanteellisiin ja suuriin päämääriin pyrittäessä. Nämä pyrkimykset ovat puhaltaneet hengen ja sielun tähän liikkeeseen. (Kari 1949, 164.)

Lähteet

Haastattelut (haastattelijana toimi Aino Sarje)

Brita Jahnssonin haastattelu 15.6.2005.
Helena Enckellin haastattelu 20.3.2004.
Salme Nissisen haastattelu 5.9.2005.
Tellervo Perttilän haastattelu 15.9.2004.
Pirjo-Liisa Vileniuksen haastattelu 10.6.2004.

Aikalaiskirjallisuus

Kisakenttä (ilmestyi vuosina 1911–2001)

Collan, Anni 1932. Voimistelu ja kasvatus II. Kisakenttä 4, 69–70.
Hoffa, Lizzie 1931. Naisten ruumiinrakenne ja liikuntakasvatus. Kisakenttä 8, 186–193.
Jalkanen, Hilma 1929. Uuden naisvoimistelun periaatteita. Kisakenttä 10, 289.
Jukola, Martti 1925. Alakuloisuuden kirot. Kisakenttä 5, 84–88.
Kari, Kaarina 1932. Miksi SNLL ei harrasta kilpaurheilua? Kisakenttä 9–10, 170–177.
Kari, Kaarina 1949. Liikuntakasvatus tehoaa vain ihanteellisena. Kisakenttä 11–12, 163–164.
Ketonen, Liisa 1931. Voimistelun mahdollisuudet luonteen kehittäjänä. Kisakenttä 8, 196–197.
Oksanen, K.W. 1927. Pestalozzi, ihmiskunnan suuri kasvattaja. Kisakenttä 5, 42–45.

Muu aikalaiskirjallisuus

Björkstén, Elli 1920. Naisvoimistelu, ensimmäinen osa. Helsinki: Otava.

- Collan, Anni 1910. Voimistelusta kasvatukseen naisille. Suomen Naisten Voimisteluliitto, VI voimistelujuhla 1909 Oulussa. I vihko, II nide. Helsingfors, 41–55.
- Collan, Anni 1912. Koulu ja luonteenkasvatus. Suomen Naisten Voimisteluliitto, VII voimistelujuhla 1911 Tampereella. II vihko, II nide. Helsingfors, 45–56.
- Cygnaeus, Uno 1910. Ehdotus Suomen kansakoululaitokseksi 1861. Teoksessa Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. Valtion varoilla toimitettu kokoelma 100-vuotispäiväksi 12. p. lokakuuta 1910. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Foerster, Friedrich Wilhelm 1908. Osaatko elää? Kirja pojille ja tytöille. Porvoo: WSOY.
- Gymanstiktabeller begagnade vid ”Gymanstikföreningens för fruntimmer i Helsingfors” öfningar. Åren 1881–1886, 1886. Helsingfors: Gymanstikföreningens för fruntimmer i Helsingfors” förlag.
- Jalkanen, Hilma 1930. Uusi naisvoimistelu. Helsinki: Otava.
- Kallio, Elin 1901. Naisvoimistelun käsikirja. Helsinki: Otava.
- Kallio, Elin 1911. Komentoharjoituksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino osakeyhtiö. Kallio, Elin (toim.) 1909. Voimistelun käsikirja. Helsinki: Otava.
- Kallio, Elin 1915. Voimistelun käsikirja. Helsinki: Otava.
- Kari, Kaarina 1960. Naisvoimistelun systemaattinen liikuntaoppi. Porvoo: WSOY.
- Kopponen, Elna 1957. Tyttöjen voimisteluohjaaja johtajakasvattajana. Naisten Liikunnan Johtaja 10 (1), 3–8.
- Müller, J. P. 1911. Järjestelmäni naisille. Helsinki: Yrjö Weilin & Kump. P.
- Salminen, Helvi & Karte, Onni 1933. Soita sinä, me voimistelemme. Helsinki: Otava.
- SNVL 1898. Suomen Naisten Voimisteluliitto, I Voimistelujuhla Porissa 1897. Helsingfors.
- Soininen, Mikael (Kirjoittanut Mikael Johnsson) 1899. Kansavalistustyön järjestämisestä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Soininen, Mikael 1908. Yleinen kasvatusoppi. Helsinki: Otava.
- Soininen, Mikael 1911. Allmän pedagogik. Helsingfors: G. W. Edlunds Förlagsaktiebolag.
- Tanner, Lauri 1929. Voimistelu ja urheilu. Teoksessa Eskelin, Karoliina (toim.) Kotilieden lääkärikirja. Porvoo: WSOY, 136–150.
- Wilskman, Ivar 1906. Voimistelun käsikirja, kansa- ja alkeiskouluja varten. Kolmas korjattu ja laajennettu painos. Helsinki: G. W. Edlund’in kustannuksella.
- Wilskman, Ivar 1909. Voimisteluolot Skandinaviassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Osakeyhtiö.

Kirjallisuus

- Facta, osa 9, 2001. Porvoo: WSOY.
- Iisalo, Taimo 1988. Kouluopetuksen vaihteita. Keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluoloihin. Helsinki: Otava.
- Jarvis, Peter 1992. Perspectives on adult education and training in Europe. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education.
- Kleemola, Irja 1996. Naisliikuntaa 100 vuotta. Helsinki: Otava.
- Kurvinen, Heli 1959. Elin Kallio, Suomen Naisvoimistelun Äiti. Helsinki: Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto.
- Laine, Leena 2000. Työväen urheiluliikkeen naiset. Keuruu: Otava.
- Launonen, Leevi 2000. Eettinen kasvatusajattelu suomalaisien koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylän yliopiston Jyväskylä studies in education, psychology and social research 168.
- Ljungren, Jens 1999. Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

- Meinander, Henrik 1996. *Lik martallen som rågfältet. Hundra år finlandssvensk gymnastik.* Ekenäs: Finlands Svenska Gymnastikförbund.
- Ottelin, A. K. 1954. *Kasvatusopin historian oppikirja.* Helsinki: Otava.
- Rinne, Risto, Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2000. *Johdatus kasvatustieteisiin.* Porvoo: WSOY.
- Suomela, Klaus U. 1929. *Urheilun ja voimistelun historia III. Skandinavia, englanninkieliset maat ja Japani.* Porvoo: WSOY.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työätekevistä käsistä puhtaksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaisten kohtaaminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Bibliotheca Historica 89.* Helsinki.
- Veikkolainen, Petri 2004. *Kunnon kansalaisen kasvatusta. Kansalaiskasvatuksen tavoitteet, käsitteet ja menetelmät Friedrich Wilhelm Foersterin (1869–1966) ja Georg Kerschensteinerin (1854–1932) kasvatustieteissä ensimmäistä maailmansotaa edeltävinä vuosina (1910–1912).* Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston yleinen historia, Historian ja etnologian laitos.
- Westerlund, Heidi & Väkevä, Lauri 2009. *Dewey ja kasvatuksen taide. Synteesi 28 (3), 28–36.*

FT, VTT Aino Sarje työskentelee post doctor -tutkijana Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitoksella erikoisalanaan voimistelun historia.